

ریشه‌ها و پیامدهای سیاسی – اجتماعی دیدگاه گاندی درباره خدا و نسبت آن با حقیقت

علی نقی باقرشاهی*

چکیده

مقاله حاضر ریشه‌ها و پیامدهای سیاسی – اجتماعی دیدگاه گاندی درباره خدا و نسبت آن با حقیقت را بررسی میکند. تصورگاندی از خدا و حقیقت، ریشه در مکتب فلسفی ودانتا (Vedanta)، آیین دینی ویشنوی (Vaishnavism) و مطالعات او درباره اسلام و مسیحیت دارد. بر اساس مکتب ودانتا، حقیقت در دو مرتبه نیرگونا (nirguna) حقیقت عاری از صفت یا مقام ذات) و ساگونا (saguna) حقیقت مزین به صفات یا مقام اسماء و صفات) مطرح است. در آیین ویشنوی نیز از ویشنو که یکی از خدایان ودایی است، بعنوان خدای متشخص و اصل محافظت‌کننده عالم یاد میشود. گاندی بدلیل گرایش فلسفی به مکتب و ودانتا و اعتقاد خانوادگی به آیین ویشنوی، هم به خدای غیرمتشخص (ودانتایی) و هم به خدای متشخص (ویشنوی) باور داشت. او در ابتدای سیر فکریش بدلیل گوناگون، به این نتیجه میرسد که خدا عین حقیقت است، زیرا فقط از خدا میتوان بعنوان حقیقت یاد نمود. به نظر او حقیقت صفت خدا نیست بلکه عین خداست؛ در متون فلسفی هند نیز برای حقیقت از واژه ساتیا

۱۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۱۰

تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۲۲

* دانشیار گروه فلسفه، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین؛ baghershahi@hum.ikiu.ac.ir

(satya) استفاده میشود که ریشه در سات (sat/ هست) دارد، یعنی خدا عین حقیقت و هستی است. گاندی سپس به این نتیجه رسید که بجای اینکه بگوید «خدا حقیقت است»، بگوید «حقیقت خداست». از نظر او میان دو گزاره «خدا حقیقت است» و «حقیقت خداست» تمایز ظریفی وجود دارد. او تنها راه رسیدن به حقیقت را طریق آهیمسا (ahimsa) میداند و در تبیین مفهوم آهیمسا به مفهوم دیگری بنام ساتی آگراها (satyagraha) اشاره میکند که بنظر او تکنیک بکار بردن آهیمسا است. دیدگاه گاندی درباره خدا و حقیقت، تأثیر زیادی بر نحوه مبارزات سیاسی و اجتماعی او علیه استعمارگران انگلیسی داشت که در این مقاله به آن پرداخته میشود.

کلیدواژگان: خدا، حقیقت، گاندی، آهیمسا، پیامدهای سیاسی - اجتماعی.

* * *

مقدمه

مهاتما گاندی^(۱) در خانواده‌یی مذهبی و سنتی بدنیا آمد و پرورش یافت. او خواندن کتابهای مقدس هندویی، مانند *گیتا*^(۲) (Bhagvata Gita) و *رامایانا*^(۳) (Ramayana) و همچنین کتابهایی از آیینهای دیگر هندی، مانند آیین جین^(۴) (Jainism) را از همان دوره کودکی آغاز کرد؛ از اینرو میتوان گفت یکی از سرچشمه‌های فکری گاندی همان کتابهای دینی بوده است که از دوره کودکی با آنها مانوس شده بود. خواندن این کتابها تأثیر بسیار زیادی بر نحوه تفکر وی ۱۲۴ درباره مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و همچنین سبک زندگی او داشت. او در زمان تحصیلاتش در انگلستان نیز به خواندن کتابهای دینی غیر هندویی علاقه نشان میداد بطوریکه با خواندن کتابهای مسیحیان، بویژه *انجیل*، حس خاصی نسبت به حضرت عیسی (ع) پیدا کرد و در نتیجه احترام خاصی برای ایشان قائل بود؛ هر چند از فعالیت بیش از حد مبلغین مسیحی در هند

